

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ, СУДЕБНОЙ И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

УДК 159.9:347.96

Г. С. Буга

G. S. Buga

Донецкий юридический институт МВС Украины

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВІСТІ СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються питання психологічних особливостей суддівської діяльності в Україні, а саме, зазначається, що професійна діяльність суддів має низку психологічних особливостей, обумовлених та тісно пов'язаних з роллю суддівства у суспільстві. В статті доводиться, що найбільшу увагу при здійсненні правосуддя слід приділити такому психологічному складнику, як проблема внутрішнього переконання судді.

Psychological characteristics of judicial activity in Ukraine

The article deals with the psychological characteristics of judicial activity in Ukraine, in particular, states that the professional activities of judges has several psychological characteristics caused by and closely associated with the role of the judiciary in society. The article proves that the most attention in the administration of justice should be given psychological components such as the problem of internal convictions of judges.

Психологія торкається всіх сторін життя людини. Вона аналізує такі характеристики і прояви людини як пам'ять і мислення, стрес і фрустрацію, любов і ненависть, конформність і конфліктність, лідерство, креативність і пасивність, розвиток і старіння та ін. Психологічні особливості судового розгляду кримінальних, цивільних справ стосуються психологічних закономірностей правозастосовчої діяльності, дослідження психологічних основ професіограми судді, індивідуального стилю та майстерності, вироблення професійних навичок та умінь, підбору та розстановки кадрів, професійної орієнтації, професійного відбору, професійного виховання та формування особистості суддів, професійної деформації та її попередження, організації робочого місця та робочого часу [1, с. 118].

Метою даної статті є визначення психологічних особливостей суддівської діяльності в Україні.

Аналізу цього явища присвячені роботи О.В. Черновського, І.Я. Фойницького, Н.В. Кожем'яко та інших вчених.

Фахівці з юридичною освітою становлять основу кадрового забезпечення процесів побудови правової держави і мають важливе соціальне призначення. Вони також несуть відповідність за дотримання прав і свобод [2, с. 12].

Необхідно відмітити, що у професійній юридичній діяльності юриста можна виділити такі сторони: пошукова (пізнавальна), комунікативна, організаційна, реконструктивна (конструкційна), профілактична, засвідчувальна [3].

Відповідно до Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні (ч. 1 ст. 127). У ч. 2 цієї ж норми Основного Закону держави у зв'язку з особливим статусом судді, визначається, що професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої [4, с. 171].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року № 2453-VI визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав і свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права, визначає систему судів загальної юрисдикції, статус професійного судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування і встановлює систему та загальний порядок забезпечення діяльності судів, і регулює інші питання судоустрою і статусу суддів. Судову владу реалізують професійні судді й, у визначених законом випадках, народні засідателі та присяжні шляхом здійснення правосуддя у межах відповідних судових процедур [5, с. 415].

Слід зазначити, що однією із найскладніших юридичних професій є професія судді. Це пов'язано з тим, що судді необхідно приймати важливі і відповідальні рішення, визначати долі інших людей, їхню винність чи невинність у вчиненні злочинів. Отже, суддя повинен нести високу відповідальність за свої вчинки і дії.

Суддя – посадова особа відповідного суду, носій судової влади. Це та особа, яка уповноважена виносити судові рішення від імені держави [6, с. 8].

Кожна юридична спеціальність має свою специфіку. Як зазначалося, суддя – це посадова особа, якій від імені держави надано право здійснювати правосуддя шляхом розгляду у судовому засіданні кримінальних, цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення і виносити відповідне судове рішення. Робота судді надзвичайно складна, багатогранна і відповідальна. Високий рівень судової діяльності, винесення компетентного і справедливого рішення судом є однією з найважливіших гарантій надійного забезпечення прав і законних інтересів громадян. Необхідно визначити деякі функціональні аспекти суддівської діяльності, які характеризують її складний характер та необхідність високого рівня професійності юристів системи правосуддя. Це, перш за все, со-

ціальний, комунікативний та організаційний аспекти. У своїй діяльності суддя піклується не тільки про те, щоб правильно, відповідно до закону розглянути юридичну справу та прийняти у ній справедливе рішення, а й максимально використати юридичну процедуру та весь обсяг своїх повноважень, щоб сприяти високому авторитету права, вихованню громадян у дусі високої поваги до його вимог, сприяти поширенню правових знань та іншої правової інформації [7].

Крім того, юридична діяльність судді при всій її складності та різноманітності регулюється правом і це накладає відбиток на особу кожного юриста. Вже при плануванні своєї діяльності будь-який суддя в думках співставляє свої дії з нормами законодавства, які їх регламентують. Крім того, праця судді пов'язана із виконанням особливих владних повноважень та правом і обов'язком застосовувати владу іменем закону. Тому у більшості суддів розвивається професійне почуття підвищеної відповідальності за наслідки своїх дій. Часто в пошуках істини доводиться долати активний чи пасивний супротив багатьох зацікавлених осіб, а в деяких випадках – мікрогруп. Для судді характерний творчий аспект праці [8].

Отже, професійна діяльність суддів має низку психологічних особливостей, обумовлених та тісно пов'язаних з роллю суддівства у суспільстві. Безперечно, до основних функцій судді, окрім винесення юридично обґрунтованого рішення, належить і управління взаємодією представників сторін у ході судового розгляду. Безумовно, вся робота суду спрямовується на встановлення істини по справі, що є змістовною стороною судового процесу. Однак психологічною складовою діяльності судді під час судового засідання є надання гарантованих прав та можливостей представникам сторін з метою забезпечення змагального характеру судочинства [9, с. 14].

Необхідно зазначити, що у межах судової діяльності неможливо не враховувати факт існування між особами психологічних відмінностей, що спричинені різними соціальними умовами, віковими особливостями, типологічними властивостями вищої нервової системи, рівнем розвитку й освіти тощо. З позиції психології будь-яке протиправне діяння, порушення цивільно-правових норм можна розглядати як особливий вид діяльності, соціальної активності особи. Дослідження та визначення суб'єктивних особливостей діяльності осіб, що мають юридичне значення, та психологічна характеристика учасників судового процесу забезпечують більш точне застосування норм права. Проте таке дослідження та виявлення потребують спеціальних психологічних знань, однією з форм використання яких є залучення психолога-консультанта [10, с. 101].

Також відомо, що діяльність судді пов'язана з розглядом різних за своїм характером справ (кримінальних, цивільних, адміністративних та ін.). Відсутність належної спеціалізації суддів, високий ступінь інтелектуальних та емоційних навантажень, перевищення нормативів кількості розгляду справ призводять до виникнення негативних емоцій, психологічних перевантажень, а зреш-

тою, і до професійної деформації (використання схематичності і шаблону в діяльності, негативного ставлення до людей, спрощення процедури розгляду кримінальних чи цивільних справ та ін.) [4, с. 173].

Слід зазначити, що особливе місце в структурі юридичної діяльності займає комунікативна складова. Представнику юридичної галузі, а саме судді, необхідні розвинуті комунікативні якості: справедливість, об'єктивність, терпимість у стосунках, тактовність, вміння чітко формулювати свої думки, а також розвинуті комунікативні вміння: привертати людей до себе, слухати і ставити запитання, розуміти невербальні сигнали і порівнювати їх з мовою співрозмовника та ін. У роботі судді комунікативність займає значне місце і відбувається в рамках юридичної діяльності. Комунікативність судді – це не просто його розмова з іншою людиною, а й поведінка дії щодо вирішення певних професійних завдань [11, с. 102].

Найбільшу увагу при здійсненні правосуддя слід приділити такому психологічному складнику, як проблема внутрішнього переконання судді. В основі судового рішення повинна знаходитись не тільки логічна неминучість, але й моральна обов'язковість. Процес формування внутрішнього переконання судді пов'язаний з безперервними вирішенням сумнівів, які виникають при розгляді справи. Конституція України приписує всілякий сумнів тлумачити на користь підсудного. При здійсненні правосуддя часто присутній такий психологічний чинник, як сторонній тиск на суддю [8].

У психології прийняття рішення розглядається як вольовий акт формування дії, спрямованої на досягнення мети. Процес прийняття рішень засновано на переконаності діяти відповідним чином. Складність прийняття рішень може бути пов'язана зі ступенем невизначеності ситуації, що припускає настання неоднозначних наслідків – позитивних чи негативних [4, с. 179].

Під час здійснення судочинства у межах та порядку, визначених процесуальним законом, суддя повинен виявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до людської гідності та справедливе відношення до людини. Суддя всіма своїми діями зобов'язаний підвищувати авторитет судової влади, зміцнювати віру громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду [8].

Таким чином, на нашу думку, суддя повинен володіти психологічною технікою спілкування, яка включає: техніку психологічного впливу; психотехніку визначення внутрішнього стану людини за зовнішніми ознаками поведінки; техніку встановлення психологічного контакту і довірливого спілкування; психотехніку конфліктної взаємодії.

Список основних джерел

1. Марчак, В. Я. Деякі психологічні особливості судового процесу / В. Я. Марчак, О. В. Черновський // Науковий вісн. Чернівецького ун-ту. – 2011. – Вип. 559. Правознавство. – С. 118–122.

2. Чупринський, Б. О. Формування професійної культури майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Б. О. Чупринський ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Львів, 2010. – 23 с.
3. Казміренко, Л. І. Юридична психологія: підручник / Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – Київ : КНТ, 2007. – 359 с.
4. Коновалова, В. О. Юридична психологія : підручник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
5. Ахтирська, Н. М. Психологія судової діяльності / Н. М. Ахтирська // Держава і право. – Вип. 55. – С. 415–419.
6. Фойницький, И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницький. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 1. – С. 8.
7. Гусарев, С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності : навчальний посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – Київ : Знання, 2008. – 495 с.
8. Черновський, О. К. Психологічна особливість суддівської діяльності [Електронний ресурс] / О. К. Черновський. – Режим доступу: [www. irbis-nbuv.gov.ua](http://www.irbis-nbuv.gov.ua). – Дата доступу : 03.03.2016.
9. Черновський, О. К. Психологічна компетентність судді у практичній діяльності / О. К. Черновський // Вісн. Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 14–18.
10. Дегтяренко, М. Психологічне консультування як напрям забезпечення судової діяльності / М. Дегтяренко // Юридична психологія. – 2015. – № 1. – С. 101–109.
11. Кожем'яко, Н. В. Особливості діяльності фахівця юридичного профілю / Н. В. Кожем'яко // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 101–107.